

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT
Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Cluj
Editura Tipo MC, Oradea-2020

Cartea Mea e și a Ta! ISSN 2734-6889 -ISSN-L 2734 - 6889

Armata română primită la Oradea cu flori de liliac (20 aprilie 1919)

Col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT

Întâlnirea noastră cu generalul erou Traian Moșoiu s-a produs atunci când am citit pe placa din holul primăriei că un general român a intrat triumfal în Oradea pe 20 Aprilie 1919, într-o atmosferă de entuziasm și simpatie populară mai degrabă specifică unor biruitori decât unor cuceritori. Și mai șocant ne-a părut caracterizarea-pecete pe care savantul Nicolae Iorga i-a placat-o: un ardelean cumplit la înfățișare și atitudine, pentru ca să continue că nu știe ce s-a întâmplat dar adevărata unire a tuturor românilor atunci (20 Aprilie 1919 - n.n.) și acolo (la Oradea - n.n.) s-a făcut. Am fost preocupat să aflu ce cuprindea o asemenea sinteză formidabilă. Așa am descoperit, din notele biografice și din caracterizările făcute de șefi și superiori, că generalul Traian Moșoiu a fost un personaj caracterial desăvârșit care s-a pus în slujba nației sale. N-a pregetat să treacă dincolo la frații de peste Carpați și să se înroleze în armata română pe care a slujit-o cu înalt devotament. Orice caracterizare și cele mai înalte elogi i se potriveau doar ca niște simple constatări. El a fost copleșit doar de propriile sale fapte, de atitudinea sa față de interesele apărării. Demersurile publicistice pe care le-am făcut până în prezent au deplină acoperire. Subiectivismul și elogiul pe care am fi fost tentați a le face au fost frânte de dovezile venite de la cei pe care i-a eliberat de bolșevism: populația Ungariei. Asemenea dovezi sunt cuprinse în cele 33 de documente, redactate de autoritățile ungare în 1919, la adresa unităților comandate de generalul Moșoiu în teritoriile dintre frontiera unită prin voința de la

1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia și Dunăre până în 19 noiembrie 1919

În studiul de față ne vom opri doar la câteva aspecte privind simpatia de care s-a bucurat generalul Traian Moșoiu la intrarea lui în Bihor, din care răzbat și elementele caracteriale ale eroului nostru. În același spirit se înscriu toate celelalte studii pe care le-am publicat. În numele românilor - generalul Traian Moșoiu și glorioasa sa armată - fusese întâmpinat, la Sibiu, de șeful siguranței publice, dr. Ștefan Ciceo Pop și de distinsul profesor al generalului, Andrei Bârsan cu salutul frățesc: Bine ați venit! Acest salut era răspunsul ardelenilor la Proclamația generalului de la Reghin în care se preciza intenția și misiunea armatei ordonată de regele întregitor Ferdinand I: „Cu noi aducem libertatea, iar dreptatea este scrisă pe steagurile noastre”. Atmosfera generală la intrarea armatei române era amestecată între zbaterea unguirilor pentru întronarea regulilor bolșevice și disperarea românilor pentru a rezista terorii dezlănțuite de armata haotică a colonelului Kratochwil. Gărzile naționale românești s-au pus în subordinea Comandamentului Trupelor din Transilvania, formând Diviziile 16 și 17 ardeleni. Gărzile ungurești, de dincolo de linia de demarcație (Baia Mare, Zalău, Ciucea, Zam), au fost desființate iar cele de dincoace de această linie au trecut de partea armatei bolșevice.

Între entuziasmul mare și foarte marea dezordine, generalul Traian Moșoiu a trecut la organizarea militară a dispozitivului trupelor sale cărora le-a ordonat, pe 16 aprilie 1919, să atace pe întregul front. Datorăm, în galeria aducerilor aminte, recunoștința și cinstea pe care o purtăm martirilor și eroilor Bihorului din 1919. Între aceștia amintim pe dr. Ioan Ciordaș și dr. Nicolae Bolcaș,

-2023 -ANUL IULIU MANIU !

Cetatea Cavalerilor

NR. 4(32) APRILIE -2023

2

și pe cei 66 de soldați căzuți în bătălia de pe Tisa, din efectivul Diviziei 2 Vânători, repatriați sub semnul Vulturului.

Se cuvine să amintim lucrările tipărite de Roman Ciorogariu, Zile trăite, de Teodor Neș, Oameni din Bihor (848-1918), ca să menționăm două dintre valoroasele lucrări mai vechi și alte lucrări, de dată recentă: semnate dr. Viorel Faur, Viața politică a românilor bihoreni 1848-1919 și Gh. Tudor-Bihoreanu, Constantin Moșincat, Ioan Tulvan, Generalul Traian Moșoiu - arhanghel al bătăliei pentru Ardeal, Flaminia Faur, Mărturii despre evenimentele din Bihor (noiembrie 1918 - aprilie 1919), Stelian Vasilescu, Calvarul Bihorului, Alexandru Dragomirescu, Cantemir Moșoiu, generalul Traian Moșoiu - ostașul și politicianul în slujba țării. În fiecare din aceste cărți sunt descrise episoade din zilele fierbinți ale intervalului de la 1 Decembrie 1918 - ziua unirii tuturor românilor din „părțile ungurene”, cum se stipula în actul unirii -, și slobozirea Bihorului din 20 Aprilie 1919. Studiul nostru se referă la partea finală, aceea a bucuriei și simpatiei manifestată de bihoreni pe traseul de înaintare a armatei române spre Oradea.

Primele 4 luni din anul 1919 au fost zilele de cea mai grea încercare pentru biserica ortodoxă din districtul Consistoriului bihorean. Atunci s-a dezlănțuit toată furia foștilor stăpâni de ieri asupra conducătorilor „turmei” de care urmau să fie dezmoșteniți- scria Roman R, Ciorogariu în raportul său către Adunarea Eparhială. Firesc deoarece speranțele deșteptate de Adunarea Națională din Alba - Iulia au trebuit să treacă prin calvar spre a ajunge ziua învierii, cum a fost pe drept cuvânt numită ziua de 20 aprilie 1919. Altare părăsite și preoți fugari prin desișul codrilor simbolizau groaza momentului. Dar nu s-a umplut paharul suferințelor cu atât. Asupra celui batjocorit trebuia adusă și sentința de moarte. Această sentință a adus-o bolșevismul asupra bisericii, declarându-o despărțită de stat, retrăgându-i-se tot sprijinul și lăsându-o la discreția credincioșilor. Și cu cât era mai mare încercarea, cu atât era mai dulce mângâierea văzând că românii nu și-au părăsit credința ci au împărtășit cu preoțimea paharul suferințelor. Acele zile grele au întărit și mai mult legătura dintre popor, biserică și armată. Iar când timpul suferințelor s-a împlinit, după săptămâna patimilor, a urmat și pentru aceste părți năpăstuite marea zi a învierii. Ziua luminată a învierii lui Hristos ne-a adus mântuirea prin brațele armatei române, adunându-ne pentru vecie într-o țară mare românească pe toți fii din același neam.

În Raportul general prezentat în adunarea generală a oficiului protopopesc ortodox român al Beiușului, referindu-se la starea generală din anul 1919, de pe teritoriul Protopopiatului Beiușului, se sublinia că „Anul 1919 a fost un an de cele mai cumplite încercări, dar totodată și un an, care înregistrează cele mai înălțătoare pagini pentru viața noastră națională și bisericească. În lunile prime ale anului s-a înstăpânit și aici dictatura proletară și comunismul cel mai sălbatic. Și contra cui era îndreptat mai cu înverșunare? Contra Bisericii ortodoxe, știind că persecutând biserica ne va slăbi puterile și voința de muncă. Comunismul a declarat biserica de instituție privată, preoților li s-a retras ajutorul din partea statului, iar catehizația și creșterea religioasă morală a fost scoasă din școală...Predici nu mai puteau ține, fiind preoții puși sub pază și din tot cuvântul « rostit » li se face acuză « ca fiind » în contra statului comunist”. Nu mult după aceasta au amuțit și clopotele ce ne-au mai rămas la biserici, iar bieții creștini veneau la sfânta slujbă mai mult pe furiș și cu groaza în spate. Dar paharul amărăciunii nu s-a umplut cu atât. Văzurăm preoți destituiți, purtați în lanțuri și alții condamnați la moarte. Averele la mulți este confiscată, iar la alții, care erau în drumul pe unde se retrăgea armata roșie, li s-a distrus totul... Și așa, în Postul Mare, bisericile au rămas aproape goale, păstorii risipiți, iar turma împrăștiată. Durerea noastră a avut sfârșit numai la 18 aprilie 1919, când dinspre Vașcău se auzeau tot mai înțehit bubuiturile de tunuri ale Armatei Române și nu peste mult, în ziua de 19 aprilie, am fost eliberați pentru totdeauna de robia seculară și de urgia comunistă. Această eliberare o putem mulțumi Regimentului „Horea”, care este Regimentul Beiușului și Regimentului 9 vânători. Ambele ne-au dat libertatea, viața și ne-au încorporat la România Mare. Să mulțumim lui Dumnezeu pentru mila avută față de noi și M[ajestății] Sale Regelui Ferdinand I, care și-a trimis glorioasele sale armate pentru realizarea visului nostru de veacuri”^[1]

Strigătul de durere al neamului românesc din Bihor, atrocitățile pe care le suferea și în acest ceas al vremii, au ajuns și la cunoștința Armatei Române, care a pornit marea ofensivă din primăvara - vara anului 1919 împotriva armatei lui Bella Kun. Iată cât de măiestru descria acest lucru

arhimandritul Roman Ciorogariu: „Iar când timpul suferințelor s-a plinit, după săptămâna patimilor a urmat și pentru noi marea zi a învierii.

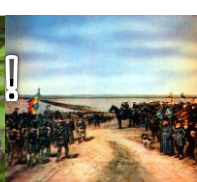
3

Primirea generalului Traian Moșoiu de către episcopul Roman R. Ciorogariu
(Fresca de la intrarea în palatul Episcopiei Ortodoxe a Oradei)

Ziua luminată a învierii lui Hristos ne-a adus mântuirea, prin brațele Armatei Române, aducându-ne pentru vecie într-o Țară mare Românească pe toți fiii aceluiași neam". Și curând, după intrarea Armatei Române în Oradea Mare la 20 aprilie/3 mai 1919, „glorioasa Casă domnitoare a distins cu Înalta sa vizită și orașul nostru Oradea Mare, dându-ne dovadă despre dragostea ce ne-o poartă"[2]. În ziua de 23 mai 1919, delegația clerului și credincioșilor noștri din Bihor, condusă de Prea Sfinția Sa episcopul Ioan al Aradului, a fost primită la recepția dată de Maiestatea Sa Regele Ferdinand I. Cu această ocazie M[aiestatea] Sa, cunoscând bine trebuințele locale, a făcut cunoscut că Episcopia Oradei „se va reînființa mai curând decât credeți"[3].

Pe direcțiile de înaintare: pe văile Crișului Negru, Crișului Repede, Barcău și dinspre Arad spre Oradea armata română a fost primită cu un mare fast sărbătoresc, cu flori de liliac, cu salutul zilei „Trăiască România Mare!" Pe aceste direcții toată lumea s-a pregătit de sărbătoarea Învierii, care spontan s-a transformat și într-o sărbătoare națională. Pentru populația Bihorului venirea soldaților români a stârnit reacții de bucurie, aceștia fiind „ospătați ca bineveniți" în satele Briheni, Lunca, Ștei, Hătărel, Rieni, Sudrigiu ș.a. Țăranii din sudul Bihorului au trecut de la manifestarea sentimentelor de bucurie la acțiuni de colaborare cu armata generalului Moșoiu. Astfel, de pildă, sătenii de Sebiș, - pe 18 Aprilie 1919, după cum relatează primarul de atunci, Avram Lucața -, au sprijinit acțiunile românilor care apărau localitatea împotriva atacurilor soldaților unguri, ei înarmându-se cu furci, sape, topoare, s-au strecurat printr-un loc puțin adânc împreună cu soldații români și au pus pe fugă inamicul, care „deși aruncau în urmă cu grenade, cu toate acestea au fost prinși"[4]. Primarul Gheorghe Popa a lăsat o mărturisire importantă pentru modul în care ungurii s-au purtat față de populația comunei Țigănești. Deoarece a luat măsuri de adăpostire a populației și a stabilit legătura cu armata română a fost „bătut aproape de moarte și transportat între baionete prin tot satul pentru ca să-l vadă toți locuitorii, spre a fi intimidați"[5]. După ce au adunat tot satul pe două rânduri - copii, femei, bătrâni - presiunea a continuat asupra populației pentru a le da alimente furje și căruțe pentru transport. Pentru a scăpa de teroare primarul a dat dispoziții de colectare de: ouă, găini, carne, ovăz, porumb, fiecare ce avea. Când totul a fost pregătit au fost salvați de soldații români. Sătenii din Lazuri de Beiuș

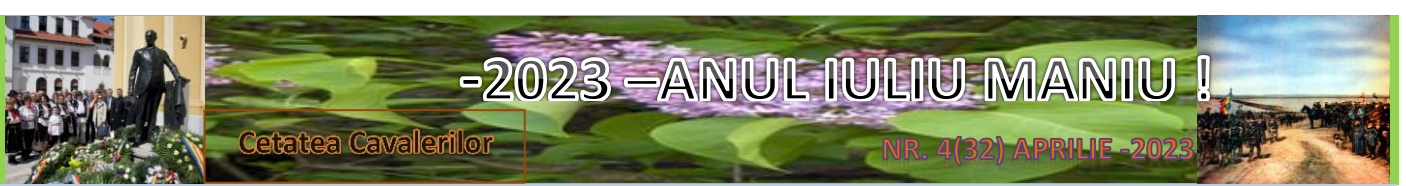
s-au pregătit să evacueze localitate de frica terorii ungarilor. Când erau gata de-a lua drumul codrului din capătul comunei s-a auzit un strigăt: „Trăiască România”, și astfel au scăpat de frică.

Dorobanții români au adus liniște în Beiuș pe 19 Aprilie 1919. Înainte acestei date populația era terorizată. Intelectualii hăituiți și-au căutat scăparea în locuri mai sigure prin satele și pădurile din preajmă. Eliberarea Beiușului a fost considerat un moment important deoarece reprezenta pentru zonă centru economic, cultural și istoric. Fie și din aceste motive mai mulți cărturari ai vremii au relatat eliberarea Beiușului din mai multe unghiuri. În Memoriile sale Moise Popovici reconstituie momentul intrării armatei române, pe 19 Aprilie 1919, în următorii termeni: „Văduva lui Augustin Antal, în fața mea plânge, plânge, de nu mai putea conțeni. Nu plâng de amărâtă, îmi zice într-un târziu, ci de bucurie, căci românii noștri sunt în Vașcău (18 aprilie 1919).” Informația primită, pe această cale, i-a fost foarte utilă căci, și-a adus aminte de răzbunarea promisă de comandantul gărzii ungurești de „a-i măcelării”, fapt pentru care s-a refugiat la Petreasa, unde a doua zi elevul Victor Corbu i-a întâmpinat cu salutul: „Trăiască România Mareși cu vestea că în Beiuș triumfă trupele române, care asigură ordinea, siguranța și liniștea publică” [6]. Alți intelectuali români precum Petre E. Pap, a fost găzduit la Dore Creț, din Drăgoteni, „pe umărul căruia a plâns al aflarea veștii eliberării Beiușului”.

Pe direcția de înaintare a roșiorilor și dorobanților generalului Moșoiu pe vale Crișului Repede manifestările de simpatie nu mai conteneau. Toată lumea plângea și chiuia de bucurie. Femeile întâmpinau pe salvatori cu tot ce gătiseră mai bun. Sosirea armatei române punea capăt crimelor, jafurilor și terorii bolșevice de pe aceste meleaguri. Pe 19 Aprilie sătenii din Vad fugiseră în pădure pentru a se pune la adăpost și a nu fi prinsă între cele două forțe, unguri în retragere dezordonată și românii în ofensivă victorioasă. Spre seară Teodor Sala a revenit în sat și văzând că acolo era armata română a dat vestea cea mare tuturor. A doua zi sătenii „pe uliță, în dreptul fiecărei case, au așezat coșuri și postăvi pline de cozonaci, ouă, friptură de miel” [7]. Una dintre relatări descrie cu amănunte intrarea vânătorilor și infanteriștilor români în Tilegd. Pe 19 Aprilie 1919, în următorii termeni: „după ora șase a apărut un călăreț mândru, urmat la câțiva pași de 22 călăreți voinici ca brazii. Era o patrulă de cavalerie, sub comanda unui maior, doi ofițeri subalterni și douăzeci de oameni trupă, îmbrăcați în haine verzi, o culoare ce nu era văzută păn-atunci pe meleagurile noastre. Într-adevăr, această patrulă făcuse o impresie bună chiar și înaintea ungarilor” [8] din Uileacul de Criș și Tileagd. Maiorul a făgăduit mulțimii să nu-i mai lase „pieirii” și să-i ocrotească. În mijlocul satului „lăutarii i-au primit cu muzică”. A doua zi, după sosirea generalului Traian Moșoiu și a generalului Holban o delegație de orădeni a fost primită la Tileagd.

De simpatie și de o călduroasă primire s-au bucurat și subunitățile care au înaintat pe valea Crișului Negru spre Salonta. Există multe declarații și memorii care certifică această atitudine și stare de mulțumire și bucurie. Regimentul Horea a fost primit la Beliu cu „pâine și sare, iar femeile le-u dat soldaților hrană rece”. O primire asemănătoare au făcut și comunele Tămașda, Talpoș. De un interes aparte este relatarea primirii din 21 aprilie 1919, din Ucuriș, după însemnarea făcută de preotul paroh: „armata română a intrat când tocmai făceam prohodul consăteanului Vasile Măruca a Gruului. Însuflețirea noastră a fost așa de mare încât am lăsat mortul să fie dus la groapă de familia sa. De acolo toată asistența a întâmpinat o patrulă a armatei. Sosind nu a fost ochi de român care să nu lăcrimeze de bucurie la vederea lor, care cântau: Nainte, nainte, ne-așteaptă și frații, Pe al nostru steag și alte cântece frumoase, cântate de grupuri de soldați români, care veneau așa de frumos, de toți cu toți sătenii ne-am ținut mândri că facem parte din poporul acestor fii vrednici ai țării noastre. Impresiile acelea nu se vor șterge din sufletul nici unui consătean, care i-a văzut și admirat” [9].

Asemenea descrieri le găsim și referitoare la eliberarea comunei Tinca, pe deasupra căreia a zburat „un aeroplan românesc, pilotat de maiorul Marinescu”. După ce a aterizat a fost omenit, la restaurantul Crișana, s-a adresat mulțimii, iar părintele Hașăș a talmăcit pentru ungarilor prezenți spusele ofițerului „că armata română urma să sosească”. Și în adevăr atunci când grosul oștirii a intrat, mulțimea s-a simțit în Țara Românească! La auzul veștii locuitorii din Gepiș, în frunte cu preotul Marțian Andru au pornit spre Tinca, unde au dat mâna cu armata română și unde au jucat Hora Unirii. Comandantul Gărzii române din Nojorid, Ioan Crețu surprinde momentul intrării primelor patrule în noaptea de 20/21 aprilie 1919, când a ajutat la patrularea direcției Nojorid - Gepiu și când a identificat un tren blindat, despre care a raportat Diviziei 6, prin telefonul notarului din Leș, cerând o

Cetatea Cavalerilor

NR. 4(32) APRILIE -2023

baterie de artilerie care a deschis focul în gara Leș. A sosit apoi la Oradea unde în fața primăriei a văzut trupele române și pe generalul Moșoiu. De bucurie a fugit acasă la Nojorid și a „bătut toba și am vestit satului întreg bucuria și minunea văzută” [10].

Desigur șirul exemplurilor ar putea continua. Dintre toate însă manifestația de la Oradea a fost cea mai amplă și însuflețitoare despre care însuși Nicolae Iorga a spus că a reprezentat o zi de glorie. În adevăr, 20 aprilie 1919, a fost ziua învierii Domnului și a orașului Oradea Mare, orașul martir care trăise săptămâna patimilor, a însemnat un moment istoric în viața locuitorilor săi, pentru că: „Nici o parte a românismului nu a fost expusă atât de mult pieirei ca țara Bihorului, - arăta vicarul ortodox de Oradea Roman Ciorogariu, nimeni altul decât cel care, cu câteva ore înaintea intrării glorioase a trupelor comandate de generalul Traian Moșoiu în Oradea, fusese arestat împreună cu alți români și dus între baionete la primăria orașului, spre a fi executați. Când armata română a intrat triumfătoare în capitala județului a fost o atmosferă de entuziasm general, zi în care din toate cartierele se adunase românii și ungurii spre a da și primi „răsplata pentru eroismul cu care și-au păstrat limba și legea străbună pe aceste margini”. Jafurile și omorurile luaseră o asemenea amploare, încât Oradea trăia clipe de groază. Consiliul orașenesc hotărâște trimiterea unei delegații la Tileagd, unde a ajuns armata română, ca să intervină la comandamentul general pentru a grăbi intrarea în oraș. Delegația a fost compusă din: Coriolan Pop, Sever Andru, Sever Erdeli, Gh. Morar și Nicolae Firu, cari au arătat comandantului șef, generalul Moșoiu situația gravă, rugându-l totodată să grăbească înaintarea, ceea ce s-a și înlăptuit.

La 20 aprilie, Armata Română a eliberat Oradea Mare. Această măreață zi a fost descrisă în documentele vremii în următorii termeni: „Strigăte de „Ura!” străbat văzduhul și capul coloanelor trupelor române apare în piața orașului, defilând în fața generalului. Strada se umple de un covor de flori, peste care calcă mândri faimoșii dorobanți, pe când tunurile bubuie, împroșcând moartea în dușmanul ce fuge de atâta măreție .I-a fost dat armatei românești, le-a fost dat ostașilor țărani ai regelui Ferdinand să defileze, intrând în Oradea Mare pe un drum de aproape un kilometru acoperit cu flori. Aproape nouă batalioane au intrat în Oradea Mare. Soldații defilând în fața generalului, n-au mai putut ține privirile lor înainte din cauza valurilor de flori, care se revărsau de pretutindeni asupra capetelor lor” [11].

Bihorul „Golgota jertfelor de sânge”, unul dintre județele martire, l-a primit în Capitala sa, Oradea, în modul cel mai cordial. Aici, Moșoiu, a făcut din nou dovada virtuților sale ostășești. Cu un curaj fără pereche, el a pătruns, cu automobilul său primul în orașul de pe Crișul Repede. Mulțimea, care se adunase în Piață nici nu știa cine e persoana – erou, care are o asemenea îndrăzneală, un asemenea „tupeu”, în chiar ziua Sfintelor Paști. Autoritățile și o parte din populație se refugiaseră înspre partea de unde se așteptau trupele române. Mai au 3 Km!, anunțară niște ștafete venite în grabă. Deodată un nor de praf și un automobil își făcuse apariția. În el era un general. Cine să fie? Mii de brațe se ridicară aclamând pe viteazul general, care înfruntând orice pericol, pentru a da și mai mare impuls armatei sale, se avântase înainte de a ajunge armata în oraș, spre a vesti populației că mântuirea a sosit. Un general, un general! Așa striga mulțimea în extaz de admirației față de acest erou.

Numele generalului Moșoiu a fost atunci, instinctiv, din mii de glasuri aclamat: Trăiască generalul Moșoiu!, eroul nostru național! Ura! și văzduhul „se cutremură de miile de strigăte de bucurie”, avea să consemneze presa vremii. Toată lumea plângea. Teama de bandele roșii dispăruse; era de ajuns pentru moment ca eroul să se găsească în mijlocul lor pentru ca să nu se mai teamă de nimic. Deși nu-l văzuseră până atunci cei din Oradia Mare, imediat ce a intrat în oraș a fost un adevărat „simbolul al desrobirei nației românești”. De patru luni, zi și noapte, îl așteptau, de patru luni de când pășise biruitor în Ardeal numele lui era pomenit ca numele „unui zeu salvator, și acum iată-l, a sosit... Ce impunător! Din ochii lui de vultur izbucnesc flăcări de ură contra dușmanului de veacuri. E în picioare în automobil. De-o dată o ploaie de flori îl acoperiră în aclamațiile mulțimii. Era poporul care-și da prinosul său de venerație armatei românești. Era sărbătorirea triumfală a celui mai mare erou, în cele mai sfinte clipe ale neamului. Automobilul nu mai poate înainta. Mulțimea crește și un ocean de capete, Români, Unguri, toate naționalitățile orașului aclamă pe viteazul general” [12].

Nicolae Iorga, elogiind isprăvile generalului Traian Moșoiu scria: „Astfel energicul general ardelean, care și-a dus ostașii cu un avânt uimitor, chiar pentru cei cari știm ce înseamnă o înaintare

românească, atunci când nu se lovește de piedica unui dușman, având mijloace de luptă incomparabil superioare, a fost primit cum rareori a fost întâmpinat un șef de cuceritori. Automobilul lui atât de îndrăzneț, mânat mult înaintea regimentelor cari înaintau, a fost literalmente copleșit, înăbușit de flori". După această introducere în atmosfera de epocă a încerca să pui în pagină personalitatea inconfundabilă, în toată complexitatea ei și în autenticele ei dimensiuni, a generalului Traian Moșoiu echivalează, sub multe raporturi, cu încercarea de a cuceri Everestul! Vrem să-l „silim” pe Generalul Traian Moșoiu să încapă în aceste câteva rânduri, pentru a-l apropia de inimile și casele bihorenilor, din toate generațiile. Căci ne referim la o personalitate militară de excepție, al cărei trecut a fost jalonat de credință și călăuzit de datoria față de țară.

Oferta noastră se înscrie în tradiția bihoreană înfiripată în anul 1936, când județul nostru, un mare martir al perioadei istorice de referință, a fost, se pare, primul care l-a omagiat pe salvatorul său în „Monografia Almanah a Crișanei”, apărută la Oradea, adică în orașul care i-a făcut cea mai frumoasă și sentimentală primire la 20 aprilie 1919, cu ocazia eliberării de sub tirania bolșevică ungară.

Așezat de timpuriu, la numai patru ani de la trecerea în neființă (1932), maiestos, la loc de înaltă cinstire în galeria marilor personalități ale Bihorului, în secțiunea cu titlu semnificativ „Figuri bihorene”, încadrat de o distinsă gardă intelectuală al cărei cap de coloană este reputatul Emanuil Gojdu (1802-1870), secundat de Nicolae Judea Jiga (1792-1870), Dimitrie Negreanu (1832-1903), Partenie Cosma (1837-1923), Vasile Ignat (1848-1893), Mitropolitul Vasile Mangra (1852-1918), Episcopul Ioan I. Papp (1843-1925), Alexandru Roman (1826-1897), și alte ilustre personalități bihorene, generalul Traian Moșoiu se bucura pe aceste plaiuri de o rară popularitate, fiind considerat cu deplin temei „Salvatorul Ardealului”.

Personalitatea incomparabilă a generalului este dată de rolul și acțiunile sale în marea bătălie pentru Ardealul în care s-a angajat, cu sabia în mână în august 1916, de pe meterezele Carpaților până la Budapesta, când opinca țaranului – ostaș român a devenit suverană deasupra Parlamentului Ungariei, iar generalul Traian Moșoiu, comandantul garnizoanei orașului

de pe Dunărea mijlocie. În frumoasa ipostază de erou al războiului de întregire a României și al Armatei Române, generalul Traian Moșoiu n-a fost o personalitate de conjunctură, ci perenă, indiferent de regimurile care s-au perindat în spațiul românesc. De pe șaua calului cu care a contraatacat și a șarjat pe Valea Oltului și spre Budapesta, a săltat ca ministru la Comunicații și la Ministerul de Război și apoi ca senator de drept, în Parlamentul României Mari, la a cărei realizare a contribuit remarcabil, prin foc și sabie. Eroul nostru era fermecător, prietenos și blând în relațiile cotidiene, cu o privire plină de demnitate, delicată și distinsă, dârz și cu judecată cumpătată, manierat și de o rară modestie și sensibilitate sufletească, caracter ales și dăltuitor de caractere, călăuzitor de oameni și cărmuitor de suflete, cu o inimă plină de iubire și iertare, dar exigent și niciodată tolerant cu cei care nu-și îndeplineau fără reproș misiunile sau îndatoririle funcției ce o ocupau. Era, prin urmare, omul cu vocația și calitățile carierei militare, apt pentru performanțe deosebite, atât în timp de pace cât și în timp de război. A urcat, deci, rapid pe treptele ierarhiei militare de la comanda de subunități, de regiment și divizie, până la demnitatea de comandant suprem al tuturor trupelor din Transilvania, caz unic în analele primului război mondial, pe baza unor alese virtuți ostășești probate și nu presupuse!

Redăm, ca puternice puncte de sprijin, câteva dintre cele mai complete imagini ale Omului Moșoiu și ale personalității sale oferite de șefii săi ierarhici: „Educațiunea militară desăvârșită. Foarte disciplinat. Simțul datoriei dezvoltat. Cu multă autoritate. Excelent camarad. Conduită exemplară. Conduce serviciul de mobilizare cu multă regulă și pricepere. Propun înaintare excepțională” (Colonel Popovici). „Avea forță puțin comună și un mare ascendent printre inferiori și egali. La toate probele a reușit cu laudă, în concentrări, călătorii (de stat major n.n.) și manevre. Militar desăvârșit sub toate

raporturile și cu facultăți deosebite, deci merge rapid în carieră"(Generalul Cotescu). „Caracter cavaleresc. Are foarte dezvoltat simțul moral în viața socială. În corp (în sens de unitate militară - n.n.) trăiește în cea mai mare armonie cu camarazii săi, de care este foarte iubit". (Generalul Cocărescu). Figură de ascet, Moșoiu a suportat cu ușurință privațiunile vieții de campanie. A dus și viață soldățească aspră, așa cum era ea în linia întâi. A fost, totodată, personalitatea - comandant care a avut tăria să învingă sentimentul fricii și grija morții[13].

Tribunul din Tohanu - Nou făcea parte, totodată, din pleiada de doctrinari și scriitori militari români, care au pus de timpuriu în practică ideile novatoare, viziune. Menționăm din scrierile sale următoarele: (Căpitan Traian Moșoiu) Spiritul ofensiv al infanteriei București, 1909;(Maior Moșoiu Traian) Instructorii recruților de infanterie, București, 1910; (general Traian Moșoiu), Memorial de război, 1916; (general Traian Moșoiu) Ocuparea Budapestei în legătură cu operațiunile militare din Ardeal (1918-1919). Memoriei Generalului Traian Moșoiu, minte ostășească de anvergură europeană, apărător și salvatorul Europei de contaminarea bolșevică, nu vom înceta a-i aduce prinosul nostru de recunoștință cu orice prilej sau manifestare organizată în amintirea trecerii sale prin Oradea îi dăm, an de an, pe 20 aprilie, APRILIE, Înalt Onor de libertate cu flori de liliac.

[1] Episcopia Ortodoxă Română a Oradiei, Bihorului și Sălajului, fond Consistoriul ortodox român Oradea, Act nr. 577/Pl/1920, p. 1

[2] Idem

[3] Istoricii Bisericii noastre române ortodoxe cunosc faptul că Episcopia Ortodoxă Română a Bihorului a dăinuit din îndepărtate vremuri și până la anul 1695, când ultimul episcop ortodox de Oradea, Efrem Veniamin, a decedat și scaunul episcopal a rămas vacant până în anul 1920, când instituția a fost restaurată și așezată sub conducerea arhimandritului cărturar Roman Ciorogariu. În lunga perioadă a anilor 1695 – 1920, clerul și poporul din aceste părți și-au găsit mângâiere în cele sufletești la cel mai învecinat episcop ortodox, cel al Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, de care a aparținut jurisdicțional. De subliniat este și faptul că în anul 1692, când oștile austriece au intrat în Oradea, dintre fețele bisericești l-au găsit doar pe episcopul schismatic, iar orașul era locuit în cea mai mare parte de ortodocși. De asemenea, în Diploma leopoldină din anul 1695 era menționat și Efrem Veniamin, ca episcop al Oradiei și a Agriei, confirmat în luna martie a aceluiași an însăși de împăratul Austriei. Peste ani, Andrei Șaguna, Mitropolitul Transilvaniei și Ungariei, pomenind de Efrem ca episcop în Scaunul Oradiei, afirmă că acesta ar fi decedat în anul 1695. Conform altor surse documentare și bibliografice se afirmă că Efrem n-ar fi murit în anul 1695, ci că în anul 1707 ar fi părăsit Oradea, plecând în Țara Românească (Vezi Florian Dudaș, „Dezrobirea religioasă a românilor din Bihor în secolul XVIII. Rolul Curții episcopale din Velența Orășii", în „Vechea catedrală ortodoxă a Bihorului – Biserica din Velența Orășii" –, Editura „Brevis", Oradea, 2004, p. 33 – 34). În toată această lungă perioadă (1695 – 1920) s-au făcut mari eforturi pentru restaurarea vechii episcopii. Regele Ferdinand fiind la curent cu acest deziderat al bihorenilor, face afirmația de la nota nr. 13.

[4] Viorel Faur, Viața politică a românilor din Bihor (1918-1919), p.218

[5] Ibidem

[6] Ibidem, p.220

[7] Ibidem

[8] Ibidem, p.221

[9] Ibidem, p.223

[10] Ibidem

[11] Gheorghe Tudor-Bihoreanu, Constantin Moșincat, Ioan Tulvan, Generalul Traian Moșoiu arhanghel al bătăliei pentru Ardeal, Editura Imprimeriei de vest, Oradea, 2002, p.127

[12] Pentru detalii despre viața și personalitatea generalului Traian Moșoiu vezi: Constantin Moșincat, Dan Poinar, Generalul Traian Moșoiu - note bio-bibliografice, comunicare prezentată la Sesiunea omagială de la Bran, 2007.

[13] Pentru detalii vezi: prof. univ. dr. Gheorghe Tudor Bihoreanu, lt.col. r. drd. Constantin Moșincat, ing. ec. Ioan Tulvan, General Traian Moșoiu - arhanghel al bătăliei pentru Ardeal, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 2002; Idem, Odă marii uniri, Editura Tipo MC, Oradea, 2004; Generalul Traian Moșoiu pe frontul de luptă și spiritual al fărurii României Mari, în Buletinul Muzeului Militar Național Nr.1/2003; Constantin Moșincat, Cronică de marș, Editura Cogito, 1996, Oradea; Idem, Divizia 11 Infanterie pe frontul întregirii, Editura Tipo MC, Oradea, 2006; Idem, Din Ardeal la Budapesta, în Noua Gazetă de Vest, 18-25 aprilie 1994; Idem, Marșul spre Marea Unire, în Unu nr.137/1993 și 38/1993; Idem, General Traian Moșoiu în Cetatea Biharia nr.3/ianuarie-martie 1994; Idem, General Traian Moșoiu distins comandant de oști, I-II în Cetatea Biharia nr.3-4 1994; Idem, General Traian Moșoiu, un general intrat în istoria Bihorului în Cele Trei Crișuri, seria nouă, nr.9, 10, sept., oct.1994; Idem, Documente inedite despre cinstirea eroilor martiri de la Sânlazăr (Bihor) și Lazuri (Satu-Mare), în Cele trei Crișuri, 2006, nr.7-8, p. 86-90; Documente inedite despre monumentul ridicat la Oradea eroilor români căzuți pe Tisa în campania contra bolșevismului ungar din 1919, în curs de apariție în volumul omagial dedicat istoricului militar Ilie Manole; Idem, Războiul întregirii naționale. Pe frontul de est și vest, în „Pietre de hotar" Vol.III, Editura Tipo MC, Oradea 2003; Idem, Ofensiva românilor în Ardeal văzută de generalul Karoly Kratochwil, material prezentat la Sesiunea științifică cu tema: 20 Aprilie 1919 – o zi de glorie; Constantin Moșincat, Dan Poinar, Episcopul Roman R. Ciorogariu și armata, în „Pietre de hotar" Vol. III, 2003.